

Utazás Katymáziába! ¹

Vidra Tamás

Néhány éve egy botanikus ismerősöm megkért arra, hogy egy félnapos kirándulás keretében mutassam be neki a **Tápió-mente** legszebb, legjellegzetesebb részeit. Autóba ültünk és néhány óra leforgása alatt közel tíz, egymástól lényegesen különböző élőhelyet sikerült felkeresnünk. Láttunk hegyvidéki jellegű forráslápot, löszgyepeket, árvalányhajás homokdombokat, végül szép szikeseket. Este a megérdemelt hideg sört kortyolgatva útitársam csak ennyit mondott: "Öregem, van itt minden, ez a Tápió-mente egy nagy katymaz!" Azóta viccesen csak így hívom e vidéket: Katymázia. Kétség nem fér hozzá, hogy a Tápió-mente legnagyobb értéke az élőhelyek kiemelkedő változatosságában keresendő. Ennek fő oka az, hogy az ország három nagy tájegysége, az Északi-középhegység, a Duna-Tisza-köze és a Tiszántúl éppen itt találkozik egymással. Azonban nem csak találkoznak, hanem hol keskenyebb, hol szélesebb sávban át is fedik egymást, tovább bonyolítva a képet. Lássuk, miről is van szó!

A Tápió-mente nyugati része gyakorlatilag az Északi-középhegység legdélebbi, félszigetszerű nyúlványa, amely manapság a hangzatos Monor-Irsai-dombság nevet viseli. Önálló kistáj, amelyet csupán másfél évtizede választottak le a Gödöllői-dombságtól. Laposabb, vagy éppen szűk, szurdokszerű völgyekkel felsabdalt löszplató, néhol markánsabb dombvidéki, hegylábperemi arculattal. (Kicsit olyan ez, mint a Mezőföld.) A Tápió-mente középső részét az Alsó- és Felső-Tápiót kísérő árterület, illetve az ezekből kiemelkedő két, egymással párhuzamos homokvonulat alkotja, amelyek akár a Kiskunság északi kistestvérei is lehetnének. Tájföldrajzi szempontból ezt nevezzük Tápió-vidéknek, amely jóval kisebb területű, mint a történeti-néprajzi értelemben vett Tápió-mente. Végül keleti irányba haladva elérjük a Hatvani-sík peremén lecsorgó Hajta-patak lapályát, melynek kiterjedt mocsarai és szikes pusztái már a Tiszántúl közelségét vetítik elő. (Van itt gémeskút, szürkemarha, túzok stb.)

Fentiek valódi szépségét az adja, hogy ez a természetföldrajzi kavalkád egy nem egészen 20 km átmérőjű körön belül jelentkezik. Talán ennek köszönhető, hogy egyes növénytársulások, illetve növényfajok igen csak szokatlan helyen és módon jelennek meg. A nagykatái Nyík-réten furcsa látványt nyújtanak a bárányparéjos vakszibkből kiemelkedő löszháton virágzó nagy pacsirtafüvek és selymes peremizsek. A Tápióság és Tápióbicske között elterülő Nagy-rét láprétjein seregesen nyílnak a nőszirmok és kosborok, míg a

¹ Megjelent a következő kiadványban: Molnár Zs., Pándi I. (szerk.) (2004): A III. MÉTA-TÚRA túravezető füzet. Kézirat, MTA ÖBKI, Vácrátót.

mellettük emelkedő löszdomb szálkaperjés, csinos árvalányhajas gyepében leánykőöröcsinek és nagyvirágú gyíkfüvek tenyésznek. Itt találjuk a Középhegység két legdélebbi forráslápját (lápocskáját) Gomba és Tóalmás határában lápi és rostostövű sással, gypjúsásokkal, kígyónyelv páfránnyal. A sort persze még hosszasan lehetne folytatni.

Feltétlenül meg kell említeni azokat az élőhelyeket is, amelyek megszületése a történelem folyamán itt élő különböző népcsoportokhoz kötődik. A löszdombok Alföldre néző oldalain féltucatnyi földvár maradványát találjuk, melyek számos ritka lösznövény (pl. szennyes ínfű, erdei szellőrózsa) előfordulási helyei. A tápiószelei Kis-székes-legelő szélén lösznövényzettel fedett szarmata halomsírok emelkednek, mellettük pedig az egykori lakódombon tavaszi héricsek és agárkosborok virítanak. Zsámbok, Kóka és Tóalmás hármás határán is egy alacsony halom árválkodik, melyen tarka nőszirmokat, hegyi árvalányhajakat és selymes boglárkákat láthatunk. A Nagykátát Jászberénytől elválasztó évszázados határookban több helyen előkerült a hengeresfészű peremizs. Ha pedig nem botanikus, hanem régész szemmel nézzük ezeket a lelőhelyeket, akkor bizonyára a Kávai-várhegy az egyik legizgalmasabb, ahol még az egykori sáncárkot is jól ki lehet venni. (Sőt kis szerencsével még kisebb-nagyobb állami tulajdonban lévő cserépdarabot, lándzsahegyet, miegymást is össze lehet kaparni. Se baj, majd jönnek az örökségvédő természetvédelmi őrök!)

A sok jó dolog mellett sajnos beszélnünk kell a táj problémáiról is. Ezek közül első helyen az általános vízhiány áll, amely az aszályos időjáráson túl az alig fél évszázada elvégzett vízrendezési munkálatoknak is "köszönhető". A mocsarak száradnak, a kékperjés láprétek rohamtempóban sztyeppesednek, a talajvízszint csökkenése következtében több helyen leállt a szikesedés folyamata. Aztán itt vannak az erdők, illetve az a kevés, ami maradt belőlük, hiszen napjainkban a Tápió-mente faállományának 95 %-át már akác-, fenyő- és nemesnyár ültetvények alkotják. Egy tanulságos példa: a korábban elterjedt gyöngyvirágos-tölgyeseknek már csak egy apró, 3 ha-os foltja maradt meg Tápióság határában. (Egészen véletlenül vidékünk egyetlen fekete gólya párja is itt költ!?). Ha pedig a jövőt nézzük, akkor egyértelműen Budapest közelsége, az onnan kiinduló agglomerációs nyomás az, ami nem kecsegtet bennünket semmi jóval. (Nincs kétségem felőle, hogy 15-20 év múlva már négysávos autópályán fogjuk elérni az itt felépülő hipermarketeket, lakóparkokat, amiket talán valamelyik jellemző, akkorra már kipusztult növényről fognak elnevezni pl. Szomorú Estike Nyugdijas Centrum).

Mióta a Tápió-mentét járom, nem telt el év, hogy az itt dolgozó kutatók ne fedeztek volna fel egy korábban nem jelzett növényritkaságot vagy ismeretlen értékes élőhelyet. Ebben az évben került elő az epergyöngyike (mint e vidékre nézve új védett faj), illetve egy olyan terület, amelyről egy kicsit bővebben is

szeretnék szólni. (Már csak azért is, mert az októberi MÉTA-túra ezt fogja érinteni.) A Tápió-Hajta Vidéke Tájvédelmi Körzet talán legértékesebb része a fent említett nagykátai Nyík-rét, melynek növényvilága valószínűleg egyedülálló az országban. (Rá kicsiben igaz az, ami nagyban a Tápió-mentére: katymaz). Nyugati határát egy kisebb vízfolyás jelöli, mely a Bícifészeki-ág nevet kapta. Ezt teljes hosszában gyepterületek kísérik, melyek nagyobbik része sajnálatos módon nem tartozik a védett területhez. Talán ennek (és lustaságunknak) tudható be, hogy eddig rájuk se hederítettünk. Annál nagyobb volt a megdöbbenés, amikor idén májusban arra tévedve egy szép nagy sziki kocsordost találtunk. Ez még önmagában nem lett volna szenzáció, hiszen a Nyík-réten több állománya is él ennek a fajnak. Viszont amikor egy kicsit alaposabban átvizsgáltuk a területet, hitetlenkedve fedeztük fel a kocsordok levelei között virágzó ezernyi pókbangót. Mellettük kisebb pozsgás zsászás vakszikes foltok, mocsári kosboros rétek, illetve fajgazdag homoki- és löszgyepek színesítették a képet. Ez a példa is jól mutatja, hogy a Tápió-mente alaposabb botanikai feltárását, illetve az eddigiek számbavételét nem igazán kellene már tovább halogatni...

Az átmeneti pókbangós kocsordos cönológiai felvétele (készítette: Molnár Zsolt 2004. június 10.; része lesz a Referencia Cönológiai Adatbázisnak) (*: a tiszántúli állományokra nem jellemző fajok)

<i>Peucedanum officinale</i>	20	<i>Medicago lupulina</i> *	+
<i>Aster linosyris</i>	20	<i>Carex tomentosa</i> *	+
<i>Ononis spinosa</i> *	15	<i>Dorycnium herbaceum</i> *	+
<i>Festuca pseudovina</i>	8	<i>Tetragonolobus maritimus</i> *	+
<i>Serratula tinctoria</i>	8	<i>Arenaria serpyllifolia</i> *	+
<i>Cynodon dactylon</i>	4	<i>Ophrys sphecodes</i> *	+
<i>Galium verum</i>	3	<i>Orchis laxiflora</i> ssp. <i>palustris</i> *	+
<i>Plantago media</i> *	2	<i>Plantago maritima</i> *	+
<i>Potentilla heptaphylla</i> *	2	<i>Veronica austriaca</i> ssp. <i>austriaca</i> *	+
<i>Iris spuria</i>	2	<i>Genista tinctoria</i> *	+
<i>Thymus marschallianus</i> - <i>glabrescens</i>	2	<i>Cerastium semidecandrum</i>	+
<i>Achillea collina</i>	2	Valerianella dentata	+
<i>Salvia pratensis</i> *	1	<i>Myosotis stricta</i>	+
<i>Polygala comosa</i> *	1	<i>Agropyron repens</i>	+
<i>Centaurea pannonica</i>	1	<i>Podospermum canum</i>	+
<i>Filipendula vulgaris</i>	1	<i>Lotus angustissimus</i>	+
<i>Hieracium auriculoides</i> agg.	1	<i>Chrysanthemum leucanthemum</i>	+

Végül, de nem utolsó sorban néhány szó a Tápió-mente állatvilágáról, melynek feltártsága még a növényvilágnál is kisebb mértékű. Bár az utóbbi

években születtek szép eredmények (pl. pannon gyík Pánd határában, magyar faunára nézve új molylepke Farnosnál, vagy éppen egy ritka kérészfaj a Felső-Tápióban), a rendszeres kutatások itt is hiányoznak. Legjobban természetesen a madárvilágot ismerjük, az én legemlékezetesebb ez évi terepi élményem is hozzájuk kötődik. Egy éjjel a Gombai- és Úri-patak gyönyörű kaszálórétjein barangolva egyszerre volt szerencsém hallani a haris, a kis vízicsibe és a füleskuvik hangját.

Persze a Tápió-mente hangulatához szorosan hozzátartoznak az itt megbújó kultúrtörténeti értékek is, melyek közül talán csak a tápiószelei Blaskovics-múzeum, hazánk egyetlen épségben megmaradt kúriamúzeuma örvend nagyobb ismertségnek. Pedig van egy szép kopjafás temető Pándon, Falumúzeum és Tájház Tápiógyörgyén, hangulatos ófalui rész Gombán. Ezeket is érdemes felkeresni!